

ЩОДО СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ ЗАХИЩАЮТЬ ВЛАСНИЙ ІНТЕРЕС У СПРАВІ

СТЕПАНОВА Т. В.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри адміністративного та господарського права

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

---

1. Відповідно до положень вітчизняних Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України (далі – ЦПК, ГПК та КАС України) до учасників справи віднесено сторони та третіх осіб. Одночасно не можна ототожнювати учасників справи та осіб, які захищають власний інтерес у справі, які мають відокремлені процесуальне положення та статус, виходячи із завдань, які вони вирішують у справі. До таких учасників належать позивач, відповідач, треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, а також особи, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки.

2. Слід зауважити, що процесуальне законодавство не містить загального визначення поняття сторін судового процесу, але визначає коло осіб, які можуть ними бути.

М. М. Михеєнко, В. В. Молдован та Л. К. Радзієвська зазначають, що під «сторонами» розуміються позивач і відповідач, тобто особа, що має право вимоги у спірному матеріальному правовідношенні (кредитор), та особа, на якій лежить зобов'язання (боржник). В процесі вказані особи стають відповідно позивачами і відповідачами [1, с. 176].

Юридична енциклопедія визначає сторону як учасника визначених правовідносин, дії чи бездіяльність якого щодо іншого учасника (учасників) тягнуть обоюсторонні матеріально-правові або процесуальні наслідки [2, с. 654].

Тлумачний словник арбітражного процесу визначає сторони як суб'єктів матеріально-правових відносин, які виступають на захист своїх інтересів, і на яких поширюється законна сила судового рішення [3, с. 45].

Деякі дослідники вказують, що позивачем в загальному сенсі цього слова є особа, яка подає позов до суду. Проте з таким визначенням не можна погодитися, оскільки не завжди позивач самостійно подає позовну заяву до суду. Іноді замість нього це роблять інші особи (наприклад, прокурор, коли зачіпаються інтереси держави) [4, с. 192], або органи опіки та піклування (якщо особа не має необхідного обсягу процесуальної дієздатності для самостійного подання позову або скарги, заяви).

О. І. Харитонова визначає відповідача як особу, яка за заявою позивача притягується до відповідальності за порушення чи оспорювання його права і охоронюваного законом інтересу [5, с. 57]. Вважаємо, що таке визначення відповідача надає останньому негативний відтінок, оскільки, керуючись вказаним визначенням, це завжди особа, яка «притягується до відповідальності», що не можна визнати вірним, оскільки в практиці судів великий відсоток справ складають справи, в яких позов не задовольняється, тобто справа вирішується на користь відповідача і він, відповідно, не відчуває негативних наслідків винесеного судового рішення.

Цікавою слід визнати думку С. Я. Фурси, яка зазначає, що в разі відмови суду у прийнятті позовної заяви процесуальні права у позивача не виникають [6, с. 106]. Вказану позицію не можна визнати обґрунтованою, оскільки позивач в такому випадку

отримує право на оскарження ухвали про відмову, а вказане право надано сторонам у справі всіма вітчизняними процесуальними кодексами України.

Таким чином, в цілому проміжним висновком є наступний: *позивачем* слід визнати особу, на захист порушених, оспорюваних, невизнаних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів якої порушується справа у суді, а *відповідачем* – особу, до якої заявлено позовні вимоги у суді.

Для отримання відповідного статусу (прав та обов'язків) вказані особи мають володіти наступними ознаками:

- відповідність вимогам процесуального закону;
- наявність процесуальної правоздатності і процесуальної дієздатності;
- юридична зацікавленість у вирішенні справи на їх користь.

3. На стадії судового розгляду позивач, відповідач, треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору мають певні права та обов'язки. І якщо обов'язки викладені в нових процесуальних кодексах досить системно, то права певним чином «розпоширені» у різних статтях кодексів.

Проте вважаємо доцільним зосередити всі права основних учасників справи у одній статті, зокрема, з віднесенням до них наступних прав: а) знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії; б) право на закритий розгляд спору; в) подавати докази, давати усні та письмові пояснення суду; г) брати участь у дослідженні доказів, наданих іншими особами; брати участь у проведенні процесуальних дій; застосовувати з дотриманням вимог процесуального закону технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь; д) заявляти клопотання; подавати заяви, в тому числі заяви про відвід; е) вимагати залучення співучасників (співпозивачів, співвідповідачів) до справи, в тому числі вимагати заміни первісного відповідача належним відповідачем; є) укласти мирову угоду; ж) змінити підставу та предмет позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог; з) відмовитись від позову, визнати позов; и) передати спір на розгляд третейського суду (арбітражу), якщо немає законодавчого обмеження щодо розгляду третейськими судами (арбітражами) такої категорії справ; і) вимагати відшкодування шкоди, завданої вжиттям забезпечувальних заходів; ї) оскаржувати судові акти в установленому законом порядку.

Слід зауважити, що деякі з вказаних прав на даний час належать учасникам справи лише до початку розгляду справи по суті. Проте вважаємо вказане суттєвим обмеженням їх прав у ході розгляду справи. А відносно деяких прав Європейський суд з прав людини вже висловив свою позицію (зокрема, щодо неможливості обмеження окремими стадіями права сторін на зміну позовних вимог не тільки до закінчення підготовчого засідання або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, як це встановлено ЦПК, ГПК та КАС України, але й на будь-якій стадії судового процесу (рішення ЄСПЛ у справі «Мікаїл Тюзюн проти Туреччини» (№ 42507/06) [7]).

Вказану позицію слід підтримати та внести відповідні зміни до процесуальних кодексів України з метою удосконалення вітчизняного законодавства та інтеграції європейських стандартів у вітчизняне судочинство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михеенко М.М. Сравнительное судебное право: учеб. / М.М. Михеенко, В.В. Молдован, Л.К. Радзиевская. – К.: Лебедь, 1993. – 328 с.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 2003. – Т. 5: П – С. – 736 с.

3. Толковый словарь арбитражного процесса / авт.-сост. Т.А. Григорьева, О.Ю. Сергеева. – М: ОАО «Городец», 2006. – 224 с.
4. Степанова Т.В. Сторони в господарському судочинстві / Т.В.Степанова // Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики: матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф. НУ «ОМА» (м. Одеса, 6-7 квітня 2017 р.). – Вип. 11. – О.: НУ «ОМА», 2017. – С. 191-193.
5. Науково-практичний коментар Господарського процесуального кодексу України [Текст] / Є.О. Харитонов [та ін.] ; ред. О.І. Харитонова. – К.: Істина, 2006. – 272 с.
6. Цивільний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар: у 2 т. / за заг. ред. С.Я. Фурса.– К.: Вид. Фурса С.Я.: КНТ, 2007. – Т. 1. – 915 с.
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Мікаїл Тюзюн проти Туреччини» (№ 42507/06) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-mikail-tuzyun-proti-turechchini-pres-reliz/>. – Назва з екрана.